The Byelorussian Times

ЧАС

Двумоўны беларускі часапіс у З.Ш.А.

No.13, Vol.3, January 1978 9-06 Parsons Blvd., Flushing, N.Y. 11357 Price $1.00

THE GREAT SOBOR OF 1415 IN NAVAHRADAK

THE BYELORUSSIAN AUTOCEPHALIC ORTHODOX CHURCH ACQUIRES FULL INDEPENDENCE

NOTE: In this article the names Byelorussia and Litva are used interchangeably. Litva is the older historical name of Byelorussia.

Many scholars consider the Sobor of 1415 as one of the most significant events in the history of the Byelorussian Autocephalic Orthodox Church (BAOC) and as an event which consolidated and strengthened the Litvanian (Byelorussian) Orthodox Church. At that time the BAOC was threatened by domination from Moscow. Litva, for the sake of its own political security and religious freedom decided to become independent of Constantinople, at least to the extent of selecting its own Metropolitan.

The Litvanian (Byelorussian) king Vitaut, was very much aware of Moscow's threat to Litva and its Church. For several years Vitaut attempted to persuade the Patriarch of Constantinople to approve a candidate selected by himself and the Sobor of the BAOC as the Litvanian Metropolitan. However, under Moscow's influence the Patriarch refused.

After several more unsuccessful attempts to persuade the Patriarch to change his position, another Sobor was convened by King Vitaut in Navahradak in 1415. This Sobor ignored the Patriarch's wishes and elected Ryhor Tsamblak as Metropolitan of Litva.

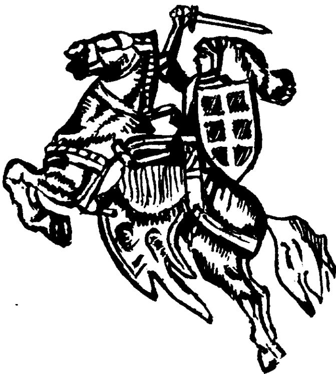
Although relations between Litva and Constantinople deterioated after the election of Tsamblak, the Patriarch later recognized Tsamblak and the Sobor's authority to elect its Metropolitan.

Thus, after the Navahradak Sobor of 1415, the BAOC, or more precisely, the Litvanian Autocephalic Orthodox Church, became fully independent and continued its independent existence to the end of the 18-th century when Litva was finally occupied by Moscow.

The Church of Borys and Hleb in Navahradak, located on the site of the Great Sobor of 1415.

ВЫПІСВАЙЦЕ Й ПАШЫРАЙЦЕ АНГЕЛЬСКА-БЕЛАРУСКУЮ ГАЗЭТУ „БЕЛАРУСКІ ЧАС"

75-TH BIRTHDAY OF DR. VINCENT ZUK-HRYSKIEVICH
PRESIDENT OF THE BYELORUSSIAN NATIONAL REPUBLIC IN EXILE

'The Byelorussian Times' on behalf of its readers and the Byelorussian Community in the Free World, extends its appreciation to Dr. Vincent Zuk-Hryskievich, President of the Byelorussian National Republic, for his more than half a century of service devoted to the cause of freedom for Byelorussia, and the hope that he will continue his determined and valued efforts for the common benefit of all Byelorussians for many years to come.

Euro-Communism: an increasing threat to Western Europe

The threat of a Communist parliamentary takeover in several West European countries is becoming increasingly real and dangerous to the security of Europe and N.A.T.O. In Italy, the Communists, by winning 34% in last year's election, have already won a virtual veto power over the government's policies. In France, a coalition of Communists and Socialists came within two percentage points of victory in the 1974 presidential election. A victory of such a coalition next March would place Communists in key ministerial positions. In Portugal, Communist leaders have increased their anti-democratic influence to political dominance.

The implications of a Communist victory in any one of the West European countries are extremely grave. If a Communist government should become a member of N.A.T.O., that would in effect destroy N.A.T.O.

Europeans, particularly Italians and the French, vote for Communist candidates largely in protest against the establishment and the present government which they blame for high prices, high inflation and other social problems. Somehow a myth persists in these countries that West European Communists, or Euro-Communists as they are known, are almost equivalent to the Social Democrats. Some people believe that Communists in Western Europe are somehow 'different' from Communists in Eastern Europe.

The Communists' best chance of victory is in economically depressed Italy, menanced by a rising crime rate and political terrorism. Italy once more is without a government. The weak Christian Democratic government fell because the Italian Communists withdrew their 18 month arrangement with the Christian Democrats whereby they supported the Christian Democrats without claiming any coalition rights for themselves. The formation of a new government in Italy is likely to require further concessions to the Communists perhaps even including some Communist participation in the government.

All American Presidents from Truman to Ford unequivocally opposed the ascension of Communist governments in Western Europe. Recently, however, a rumor spread in Italy that President Carter was resigned or indifferent to a coalition government

continued on page 3

The Byelorussian Times
ЧАС Двумоўны беларускі часапіс у З.Ш.А.

9-06 Parsons Blvd.
Flushing, N.Y. 11357
U.S.A.
A Byelorussian Newspaper
Published bimonthly in January, March, May, July, September and November.
Dr. Roger Horoshko, Publisher
Publication Number 345170
Subscription $5 per year
Second Class Postage Paid at Flushing, N.Y. 11355
„ЧАС"
Двумоўная беларуская газэта
Выходзіць 6 разоў на год у студзені, сакавіку, травені, ліпені, верасьні й лістападзе.
Др. Р. Гарошка, Выдавец
Падпіска 5 даляраў на год

ON OBTAINING U.S. PASSPORTS

U.S. Passport Office's policy is to accept Byelorussia as birthplace for passports.
Still some problems remain with the local passport officials.

The *Byelorussian Times* received a number of letters concerning the refusal of certain passport agents to issue passports showing Byelorussia as the applicant's birthplace. This practice aroused many U.S. citizens of Byelorussian descent, and the *Times* decided to check upon the official U.S. policy on this question.

We have been informed by the Passport Office in Washington that the applicant's place of birth in a passport is not for the purpose of evidencing the bearer's national origin or former nationality, but, rather, that it only indicates the bearer's country of birth by its current name, provided, however, that the U.S. Government recognizes that country as a sovereign state.

Presently, Byelorussia is a captive nation and is not actually independent. Yet its sovereignty is, in effect, recognized by the U.S. on the basis of Byelorussia's membership in the United Nations, since according to the U.N. Charter, only sovereign states may be members of that body. Thus the Passport Office has authorized passports to be issued showing Byelorussia as the birthplace of the bearer, and any passport agent who refuses to issue such a passport to the applicant upon request is violating the official U.S. policy.

Furtheremore, passport agents are instructed by the Passport Office that if any disagreement or misunderstanding arises between the agent and applicant, the passport application should be forwarded to the Washington Passport Office for a determination by that Office. The *Byelorussian Times* was assured by the Passport Office that if Washington receives a passport application for adjudication there will be no problem in issuing a passport indicating Byelorussia as the place of birth of the applicant.

Apparently the difficulty arises from the fact that Byelorussia is included in the category of "exceptions to the rules". Whereas, the basic passport regulations are distributed to all passport agents, the exceptions to the rules, which are numerous, are disseminated only within the Passport Office. The passport clerk does not have the knowledge, nor is he authorized to decide the non-standard cases. It is the judicator's responsibility to rule on these cases.

Byelorussia, Ukraine and other nations presently within the USSR whose sovereignty is recognized by the U.S. Government for the purpose of passport applications, all represent "exceptions to the rules" since none of them is a truly free and independent state. Yet some of these nations are better known to the passport clerks than others which causes unequal treatment of passport applications. A Byelorussian-American applying for a U.S. passport sometimes faces the task of educating the passport agent about Byelorussia. If such person should have a problem with his place of birth, our advice to him is the following:

1) The applicant should advise the passport agent before whom he is appearing that the U. S. Passport Office in Washington has authorized the use of Byelorussia in place of the USSR for the place of birth.

2) If the passport agent refuses to comply, the applicant should insist on his right to have his application adjudicated by the Passport Office. That request can not be denied by a passport agent.

3) Complaints may also be sent directly to the Passport Office in Washington, addressed to:
Mr. James M. McCubin, Chief
Domestic Operations Division
Passport Office
Department of State
Washington, D.C. 20520

The location of the local passport facility should be given and, if possible, the name of the clerk handling the passport application. The applicant's telephone number should also be included.

4) U.S. Congressmen and Senators are also usually very helpful in these matters.

5) Persons having difficulty with English may send their complaints in Byelorussian to the *Byelorussian Times*. We will promptly translate and forward them to the appropriate authorities.

Carter's foreign policy after the first year

A chaotic collage of wishful thinking, good intentions, improvisations, impracticality and amateurism.

After one year of observing the travails of President Carter, Secretary of State Cyrus Vance and the White House Foreign Affairs Adviser Zbigniew Brzezinski, all of whom are well-meaning and honorable men, one is led to the conclusion that today we have the most unstructured and loose-knit foreign policy since the U.S. assumed the role of the world's leading power.

If nothing else, the President's post-Christmas pilgrimage to seven nations on three continents was an excellent example of his peculiar type of diplomacy. It is still unclear whether the trip was meant to improve the American image in international affairs or to impress the American electorate which has become disenchanted with Mr. Carter's domestic performance. The trip itself was first postponed in November with 'threats' to cancel it altogether if Mr. Carter's energy program was not approved by Congress.

Be that as it may, the presidential trip acutely emphasized the weaknesses and contradictions inherent in Mr. Carter's foreign policy. Much of the President's effort was overshadowed by trivia, such as the incompetence of the State Department translator in Warsaw and the embarrassment of open microphone in New Dehli which picked-up Mr. Carter's comments criticising his official host, the Prime Minister of India.

But even substantive issues left much to be desired. In Warsaw the President assured us once more that a SALT II agreement with Moscow was within quick reach in 1978 although the U.S. delegation had just returned from the latest round of talks doubting seriously that an agreement can be reached in the near future. A few months ago he assured the American people that a breakthrough was then only a matter of weeks.

In Teheran, Mr. Carter agreed to sell Iran eight nuclear power plants following the Shah's commitment to submit to on-site inspections guarantying that American fuel would not be diverted for weapons. In India, which already has tested a nuclear device, the President promised at least one more shipment of fuel for the Indian reactor without a similar commitment from New Dehli. The U.S., to be sure, wants to wean India away from Soviet influence, but what about consistency in the U.S. nuclear nonproliferation policy?

In Iran President Carter met with King Hussein of Jordan, but failed to convince Hussein to join Egyptian-Israeli discussions. Furtheremore, the President created a sense of uncertainty as to precisely where the U.S. stands on questions relevant to the Middle East peace talks.

All this was executed against a background of general confusion in other policy areas. For example, with respect to the beleaguered dollar, the Administration decided to intervene on the currency markets only after Mr. Carter was bluntly informed by the Saudi Arabian King, that the price of oil would increase unless the dollar's decline was halted. However, vital trade negotiations with Japan about its huge trade surplus with the U.S., a key reason for the dollar's weakness, were stalled and threats of trade protectionism circulated throughout the industrialized world.

In Africa, the Administration is at a loss how to cope with the crisis in the strategic Horn area. Should the U.S. become involved in Somalia to counter the Soviet-Cuban support of Ethiopia or should the U.S. just verbally criticize Brezhnev and Castro? And what will be the consequences to Castro now that he has assumed a major role in Africa? Finally, does the U.S. have an African policy toward Rhodesia and South Africa?

The Administration appears to be wavering in its Eastern European policy as well. Mr. Carter's human rights policy is fine, but most Europeans do not understand how it applies to them. After a drowsing start and expression of support for the human rights of Soviet citizens, such as the President's personal letter to Andrei Sakharov, all is now quiet on this front. Likewise, why did the Administration give St.Stephen's crown to the puppet Communist regime in Budapest? Surely this can not serve American interests. Furtheremore, the President did not further his policy by telling the Poles in Warsaw that

continued on page 4

Olga Korbut's Wedding

Although there were no immediate accounts in the Soviet press, which as a rule plays down the private lives of celebrities, it was reported by a wedding guest that **Olga Korbut** was, indeed, married on January 7, 1978, to **Leanid Bartkevich**, a leading Byelorussian pop singer.

Korbut, the tiny gymnast who captivated television audiences the world over when she won three gold medals and a silver in the 1972 Olympics in Munich, and her tall, moustached groom were married in a double ring ceremony at a state 'wedding palace' used in Soviet Union in lieu of churches. The wedding was in Miensk, Byelorussia, which is not far from Korbut's home in Grodno.

The wedding guest, who was reached by telephone by the Associated Press in Moscow, said Korbut wore a white wedding gown and veil, and after the ceremony she accompanied Bartkevich to a monument to Byelorussians who died in World War II. In the tradition for newly married couples in Soviet Byelorussia, they laid a wreath at the memorial.

About 100 persons attended the wedding, including Byelorussian sports figures and members of the Bartkevich's rock group **Pesniary**. Pesniary gained international fame with their modern interpretations of the traditional Byelorussian folk songs.

Olga Korbut 'retired' from competition last year, but has continued to perform in exhibitions and reportedly will spend much of her time coaching gymnastics.

Some observers feel that Olga Korbut was forced out of active competition because she repeatedly emphasized that she is Byelorussian. Such statements of course conflict with the policy of de-nationalization promoted by the Russian big-nation chauvinists.

Olga Korbut

Euro-Communism

continued from page 1

with Communists. To set the record straight, President Carter's spokesman stated that while such a 'fateful decision must be made by Italians themselves,' the 'U.S. would like to see Communist influence in Western Europe reduced.' That appears to be the limit of American involvement in Euro-Communism and apparently there will be no threat of refusal to accept any Italian political decision even if that should include Communists in the government (New York Times, January 18, 1978). Whatever President Carter's personal views may be, the implication of his willingness to accept a Communist government in Western Europe never should have been made public. Officially President Carter should have continued to adhere to the U.S. policy of non-recognition of Communist governments in Western Europe.

We must remember that Euro-Communists are not just a leftist version of the Social Democrats. The Communist parties in Italy, France and Portugal are basically no different from those east of the Iron Curtain. In the words of President Gerald Ford: 'The honest truth is that when Communism achieves command – either by ballot or bullets or both – freedom is lost and democracy is destroyed. Never in the history of free governments has Communist party, once in control, yielded to majority vote. Never in the annals of free politics have the Communists, once voted in, allowed liberty to continue. Communism may come to power by democracy, but it keeps its power by tyranny.'

Frenchmen who do not believe that Euro-Communists would establish a police state, should heed the words of French Communist Party chief George Marchais, who stresses that his ideals of a Communist state are represented by such puppet states as Poland, Bulgaria and East Germany.

Italians who do not believe that Euro-Communists would be subservient to Moscow should consider the words of their Communist leader, Enrico Berlinger, who said that in matters of policy he would always side with the Soviets.

The subservience of European Communists to Moscow is evidenced by the actions of the French Communist Party Congress of 1975. It voted 1500 to zero to keep the Leninist phrase 'dictatorship of the proletariat' in its constitution. Next year, after the Kremlin changed its constitution to read 'hegemony of the workers', the French Communists again voted 1500 to zero to change their constitution to conform to the latest Soviet version. A unanimous vote in such matters would be unheard of in a democratic party. A 100% vote can occur only in a dictatorially controlled party.

Indeed, the situation in Western Europe is serious. The parliaments of Italy, France and Portugal are faced with a possibility of a takeover by one party – a party which is antidemocratic in purpose and totalitarian in procedure. A party which is all the more dangerous because of its association with fellow party members all over the world. The Communist parties in the USSR, Eastern and Western Europe all share one common goal: the destruction of N.A.T.O. and the Common Market, and the subversion of other free institutions. If we in the West react with indifference or weakness, with ambiguity instead of forthrightness (as President Carter appears to be doing) then totalitarian one-party rule may well descend upon Western Europe. However, this is not inevitable. In the words of President Ford: 'If we can strip from the so-called Euro-Communists their deceit of democratic pretentions, the forces of freedom will win. If we can be as ruthless in telling the truth about Euro-Communists as they would suppress it, the cause of democracy will live.'

Byelorussian Communist Party chief complains of inefficiency and corruption

The head of one farm used state funds to build three extra homes for his brother and himself. The head of another kept more pigs than was permitted as his private property, fed them state food, sold them back to the state at a profit, was sacked, but ended up in a comfortable job at the Ministry of Agriculture through the ministrations of powerful friends...

Farmland in Byelorussia is producing less than half as much as similar land elsewhere in the USSR. Reports are being falsified to make managers look good: one-quarter of all acres under winter wheat in one area existed only on paper. In industry, targets were revised downward for 19 out of 47 enterprises checked. The amount of expensive, imported machinery lying idle trebled in the first half of last year...

Lack of top quality

Only 8 percent of machine tools being made is of top quality. Managers are rushing into print and into television with worthless new 'initiatives' while failing to implement genuinely helpful ideas...

It all sounds like a blunt Western attack on Soviet practices. But the details come from a speach delivered in Miensk by the head of the Communist Party in Byelorussia.

The Byelorussian party chief Piotr Masherau, is also an alternate member of the all-powerful Politburo in Moscow. Top leadership clearly is very concerned.

The complaints indicate urgent need for change, according to Western analysts. More autonomy for local officials is needed, along with less centralized planning, more emphasis on quality, more incentives, greater productivity per worker.

Few signs of such change are visible, however.

Statistics released last year for the Soviet economy showed slow growth and slower-than-hoped productivity.

Soviet Union had some limited successes in recent years in apartment construction and clothing its people better. But when one of the largest Republics (in population and area) is shown by its own party chief to be beset with mismanagement, corruption, and poor management, much more remains to be done.

Crisis upon crisis

In his speach in the Republic's capital of Miensk, Mr. Masherau also made it clear that Byelorussia was spilling over with economic crises.

Managers are hiring more men instead of stepping up performance with more efficiency, he said in a speech given last year to the state central committee and covering four and a quarter pages of the state party newspaper.

An acute labor shortage looms.

So slow are managers in installing machines that 57.1% of all construction work is still done by hand. More than one-third of all workers in industry operate by hand. More than 56 managers of collective and state farms have been dismissed in the past year. Mr. Masherau spoke darkly of crooks and aspirations for private property.

Mr. Masherau appealed for better work, more honesty, more efficient management. Western analysts note other reports of imported machinery lying idle in Byelorussia, sometimes outside, rusting, at factories producing tractors and atomic energy generators. Reports of drunkenness and absenteeism come from Georgia to the south to the Russian Federation to the north.

– Christian Science Monitor

Vance presents St. Stephen's Crown to Hungarian Communists

The crown of St. Stephen was delivered to the puppet Hungarian regime on January 6, 1978 by the U.S. Secretary of State, Cyrus Vance. The decision to deliver the crown to the Communists was made by President Carter in spite of numerous protests by U.S. Congressmen, Senators, labor leaders, Hungarian-Americans, Captive Nations groups and other organizations opposed to Communism.

The crown was entrusted to the U.S. for safe-keeping by the Hungarian guard in 1945 to prevent its falling into the hands of advancing Communist troops (see *Byelorussian Times*, No. 12, 1977). Now this trust has been broken by President Carter.

The official explanations for the delivery of the crown to the Communist regime fall into two categories: 1) 'to improve U.S. relations with Hungary,' and 2) it was part of the 'U.S. policy of rewarding those Communist regimes which are more liberal.'

With regard to the first explanation, the quality of the U.S.-Hungarian relations can not be judged by the act of pleasing the puppet Communist regime in Budapest, but rather by the genuine relations with those Hungarians who are in the free world and are able to speak for their people openly. These relations have now grown much worse.

The second explanation of 'rewarding more liberal Communist regimes' is a totally misguided principle. It makes no sense whatever to reward any Communist regime when the degree of its 'liberalism' or totalitarianism is dictated and strictly controlled by Moscow. President Carter's hopes that his 'rewards' will lead to a change in the Communist system are completely unrealistic.

President Ford's 'mistake' on Eastern Europe during one of the debates with candidate Jimmy Carter just brfore the 1976 election most probably had cost him the election. At that time President Ford stated that the Eastern European countries are free of Moscow's domination. Although he subsequently retracted the statement, but the damage was already done and Mr. Ford alienated most of the ethnic American voters. To them it was incomprehensible how a man supposedly knowledgeable in foreign affairs could have made such a 'mistake' and an impression developed that President Ford never knew much about Eastern Europe. Even Jimmy Carter criticized the President for such an inane comment. However, by comparison to President Carter's giving the Hungarian crown to the Communists, President Ford's 'mistake' was minor. It was made during the heat of a debate and never was part of the official U.S. policy.

The Carter Administration's explanation of the delivery of the crown to a puppet Hungarian regime, of course, has nothing in common with reality. The reason must be sought in Mr. Carter himself. He had made plans to deliver the crown months in advance and was not disuaded by strong protests and even attempts at litigation. The delivery of the crown to the Communist regime was in fact an act of appeasement by a new president inexperienced in diplomacy and foreign affairs and having only a rudimentary knowledge of Eastern Europe. To the free Hungarians it certainly was a heavy blow.

– Dr. R. Horoshko

*****

ПАПРАЎКА

Юрка Віцьбіч – *Плыве з-пад сьвятое гары Нёман.* Мастацкі нарыс. Частка I. Мюнхэн 1956. Выдавецтва *Бацькаўшчыны.*

Стр. 35: /.../ На Случчыне ў старадаўным мястэчку Клецку, што на рацэ Ушы, знаходзіцца возера Красны Стаў./.../

Не на рацэ Ушы, а на рацэ **Лані.**

– М. Скрыннік

STATEMENT OF OWNERSHIP, MANAGEMENT AND CIRCULATION as reqired by 39U.S.C.3685

The Byelorussian Times is published bimonthly in January, March, May, July, September and November. The office, headquarters and general business offices are located at 9–06 Parsons Blvd., Flushing, New York 11357. The Byelorussian Times is owned and published by Dr. Roger Horoshko. Nicholas Horoshko is the editor. Subscription rate is $5.00 per year and individual copies are $1.00 each. The following figures represent averages during the preceeding 12 months: Total no. of copies printed is1600. Total paid circulation is1414. Average of 60 sample copies are distributed by mail, carrier or other means. No. of copies not distributed, e.g. for office use, left over, unaccounted or spoiled is 126.

ЛЮДВІГ НАРБУТ

Людвіг Нарбут, сын вядомага гісторыка й археолога, Хведара Нарбута, нарадзіўся ў 1832-м г. ў маёнтку Шаўрах, Лідзкага павету ў Наваградчыне. Удзельнік паўстаньня 1863–64 г. і вайсковы старшыня паўстаньня на Лідзкі павет. Адзін з першых зарганізаваў вялікі паўстанскі атрад і пасьпяхова праводзіў ваенныя апэрацыі з рэгулярнымі расейскімі ваеннымі аддзеламі.

Да паўстанскага аддзелу Нарбута належала многа сялян з ваколіц Ліды й Наваградку. Ёсьць зьвесткі, што да атраду Л. Нарбута, належаў і Францішак Багушэвіч. Варта зацёміць, што ў паўстанскім аддзеле Л. Нарбута знаходзіўся вядомы літоўскі мастак (жывапісец і скульптар) Міхал Элвіра Андрыёлі, блізкі прыяцель Л. Нарбута. У сваіх мастацкіх працах Андрыёлі адлюстраваў частку гісторыі Вялікага Княства Літоўскага. З ведамых нам працаў захаваліся: „Сьмерць Людвіга Нарбута", каля Дубічаў, „Сьмерць Кэйстута", „Сутычка Літвінаў з Крыжаносцамі" і партрэт Ф. Багушэвіча зь якім ён сябраваў.

Сьмерць Людвіга Нарбута каля Дубічаў. – М. Э. Андрыёлі.

Л. Нарбут загінуў у бітве з рэгулярнымі расейскімі войскамі каля Дубічаў у 1863-м годзе.

Галоўны штаб паўстанскай арміі, за выдатныя ваенныя заслугі надаў Л. Нарбуту тытул палкоўніка.

– *Хведар Булдык*

Carter's policy

continued from page 2

they enjoy a free press and that the Polish Communist Party Chief, Gierek is his friend. And what about nations, such as Byelorussia, which are enslaved by Soviet Russia and are held captive within the Soviet Union? President Nixon visited Byelorussia and showed support for the Byelorussian people. Where does the Carter Administration stand on Byelorussia and other captive nations?

So far there are no answers to these and other similar questions. It is very sad that after a year, the idealistic and talented amateurs who were recruited by Mr. Carter to administer this county's foreign policy, remain amateurs. The idealism, clearly, is commendable, but American policy needs professionalism as well.

Знойдзены Кругі Навокал Урана

Зацьменьне зоркі плянэтай гэта рэдкае здарэньне й таму шмат працы было ўлажана ў гэтым годзе, каб як найлепш падгатавацца да абсэрвацыі такога здарэньня. Астраномы З.Ш.А., Індыі й Паўдзённай Афрыкі супрацоўнічалі й каардынавалі свае працы. Плянэта Уран падыходзіла да пазыцыі дакладна паміж зямлёю й зоркай, якая называецца SAO 158 687. Дзясятага сакавіка 1977 г. цень Урана прайшла па паверхні зямлі са скорасьцяй 12 км/сэк.

Астраномы спадзяваліся, што досьляды сьвету зоркі ў той час, калі Уран праходзіць паміж зямлёю й зоркай дасьць інфармацыі аб тэмпэратуры, цісьненьні й складзе атмасфэры плянэты ды дасьць магчымасьць дакладна зьмерарць дыямэтр і сплюшчанасьць Урана.

Недакладнасьці ў абліччэньнях, асабліва часу калі зацьменьне пачнецца й дзе на зямной кулі яно будзе відаць, змусілі астраномаў распачаць свае абсэрвацыі цэлую гадзіну перад спадзяваным часам. Аказалася, што 40 мінут перад зацьменьнем плянэтай, адбылося частковае зацьменьне зоркі, якое трывала 7 сэкунд. Потым яшчэ 4 частковыя зацьменьні, прыблізна, па адной сэкундзе. Пасьля 25 мінутнага зацьменьня плянэтай, усе 5 частковыя зацьменьні паўтарыліся ў адваротным кірунку. Астраномы знайшлі 5 кругоў навокал Урана: 4 зь іх шырынёю толькі некулькі км., а найдалейшы мае 50–100 км. шырыні. Адлегласьць кругоў ад цэнтру плянэты выносіць ад 45 000 да 52 000 км. Ніводзін круг поўнасьцяю не перарваў сьвету зоркі. З гэтага можна зрабіць выснаў, што ўсе кругі складаюцца з рэчываў меньшых як 4–6 км., вялічыні праекцыі дыямэтра зоркі на адлегласьці Урана.

Уран цяпер ёсьць другой вядомай плянэтай якае мае кругі навокал сябе. Кругі Сатурна ўжо даўно ведамыя, але яны моцна розьняцца ад кругоў навокал Урана. Уранавыя кругі тонкія й знаходзяцца ў значнай адлегласьці адзін ад другога, а кругі Сатурна шырокія й знаходзяцца ў блізкай адлегласьці адзін ад другога. Пярэрвы ў кругах Сатурна тлумачацца эфэктам рэзанансу паміж арбітамі кругоў і арбітамі месяцаў. Малыя рэчывы ў арбітах кругоў, пэрыяд каторых розьніцца ад пэрыяду месяца ў два, тры або чатэры разы, будуць у тым самым адношаньні да пазыцыі месяца кожных некулькі абаротаў і дзеля гэтага будуць выпханы з такіх арбітаў. У гэткі спосаб утварыліся пярэрвы й прасторы паміж кругамі Сатурна.

– *Др. Р. Гарошка*

Гісторыя НАРБУТА

Гісторыя каждага народу ў першую чаргу, пішацца сваімі людзьмі, сваімі гісторыкамі; наадварот, гісторыя народу, напісаная ягонымі суседзямі – ніколі ня можа быць аб'ектыўнай.

Да гэтага часу мы ведаем толькі адзінага гісторыка, Літоўца (Беларуса), Хведара Нарбута, які ў сваёй манумэнтальнай працы „Гісторыя Літоўскага Народу", выданай у 1835–1841 гадох, апісаў дзеі свайго народу аж да Вуніі 1569 г. „Гісторыя Літоўскага Народу" (Беларускага) гэта – 9ці томная праца; маецьь больш 5 000 бачынак друку. Хведар Нарбут кажа ў сваёй прадмове, што ягоная праца была вынікам 30ці годняй дасьледчай працы.

Жадаючыя бліжэй пазнаёміцца з „Г.Л.Н." Нарбута, просім зьвяртацца да Сп. Др. П. Маркоўскага. Ягоны тэлефон: (201) 249–2255. Жадаючым Др. Маркоўскі можа выпазычыць копіі кнігаў Хведара Нарбута.

Рэдакцыя газэты „Беларускі Час" ёсьць уласьнікам мікрафільму ўсіх 9ці тамоў „Гісторыі Літоўскага Народу" Х. Нарбута. Зацікаўленыя, ў справе рэпрадукцыі гісторыі Нарбута (з мікрафільму на паперу), могуць зьвяртацца ў гэтай справе да Рэдакцыі газэты „Б. Час".

– *РЭДАКЦЫЯ Б. ЧАСУ*

Коапэратыўны рух у Заходняй Беларусі пры польскай акупацыі

Цэнтрам беларускага й грамадзкапалітычнага жыцьця была гістарычная сталіца Вільня, дзе знаходзілася большая колькасьць беларускіх дзеячоў, а таксама там выдавалася ўся нашая прэса. Дзейнасьць праводзілася толькі палітычна-нацыянальная, а неактывізавалася дзейнасьць эканамічная. Толькі ў пачатку 30-х гадоў інж. Адольф Клімовіч(аграном) пачаў выдаваць часапіс *Самапомач* у якім выясьнялася значэньне коапэратыўнага руху, ды заклікалася да арганізацыі спажывецкіх і малачарскіх коапэратываў. Такім чынам паўсталі коапэратыўныя малачарні ў в. Падлесьсі ў Баранаўскім павеце й ў в. Вялікай Ліпе нясьвіскага павету й інш. Сяляне зразумелі карысьць каопэратыўных малачарняў дзе яны збывалі лішняе малако атрымоўваючы вышэйшую аплату, як плацілі ў прыватных сыраварнях. У сувязі з гэтым, сяляне пачалі збываць каровы, якія давалі малую колькасьць малака ды пачалі купляць каровы з вышэйшай колькасьцю ўдою, прыблізна да 16–18 літраў у дзень. Пачалі зварочваць большую ўвагу на корм кароў і такім чынам селянін атрымоўваў паважны грашовы прыбытак для свае гаспадаркі.

Адначасна часапіс *Самапомач* прычыніўся да паўставаньня спажывецкіх коапэратыўных крамаў. Ініцыятарамі гэтае справы былі абсальвэнты беларускіх гімназіяў і грамадзкія дзеячы. У нашай мясцовасьці клеччыны першая спроба залажэньня спажывецкае коапэратывы ў м. Клецку адбылася непамысна. Ініцыятарамі арганізацыйнага сходу былі абсальвэнты Клецкае Беларускае Гімназіі: В. Кендыш і М. Скрыннік. На вызначаны сход ў залі Банку прыбыло некалькі тайных паліцыянтаў, што трохі прыстрашыла сабраных мешчанаў. Дазвол ад павятовага старосты атрымаў В. Кендыш і ён праводзіў сход у беларускай мове й гэта трохі падбадзёрыла прысутных. Даклад аб коапэрацыі зрабіў сам старшыня сходу. Усё далейшае афармленьне выбранае ўправы адбылося згодна з існуючамі законамі. Пасьля адбытага сходу клецкая паліцыя рабіла няпраўныя пошукі пратаколу сходу, але гэта ім не ўдалося, афіцыйныя паперы былі добра схаваныя, а пазьней перасланыя былі ў Акруговы Суд у Наваградку для зацьверджаньня. Дапільнаваньне справы было. даручана беларускаму адвакату Сп. Сьвірыду, які жыў у Наваградку. Акруговы Суд аднак выбараў Управы не зацьвердзіў, бо да Управы былі выбраныя вышэй паданыя ініцыятары. Пасьля гэтага прышлося зьмяніць тактыку. Да Управы выбіралі віднейшых сялян і такім чынам пачалі адчыняцца коапэратывы. У нашай мясцовасьці былі агранізаваны спажывецкія коапэратывы ў Вялікай Болвані, у Сакалятычах, Грыцавічах і ў м. Клецку. Коапэратывы разьвіваліся, бо цэны на тавары ўтрымоўваліся на ўзроўні цэнаў у прыватных крамах з той розьніцай, што ў канцы фінансавага году кожны сябра коапэратывы атрымоўваў зварот пэўнае сумы грошаў, як працэнт ад закупаў. Вельмі добра працавала коапэратыва ў Падлесьсі, яна была першаю якую вялі браты Патаповічы.

– *Прат. Васіль Кэндыш*

ЛЕГЕНДАРНАЯ ПОСТАЦЬ В.К.Л. ВІТАЎТА

ВІТАЎТ – В. К. Літоўскі

ВКЛ Вітаўт нарадзіўся ў 1344-м годзе ў Троках. Праводзіў палітыку цэнтралізацыі й разбудовы ВКЛ праз далучаньня меньшых княстваў. У далучаных да Літвы княствах ставіў моцных, давераных і здольных адміністратараў-намесьнікаў. За час свайго княжэньня Вітаўт разбудаваў сваю Бацькаўшчыну-Літву да аграмадных разьмераў. Межы яе сягалі ад Балтыцкага да Чорнага мора. Хведар Нарбут кажа, што Вітаўт быў, як быццам, гэніем, славы, велічы й магутнасьці сваёй Бацькаўшчыны-Літвы (Х. Нарбут, *Гісторыя Літоўскага Народу*, т.6, б.553). Літва за часоў княжэньня ВКЛ Вітаўта асягнула шчыт сваёй велічы, павагі й славы.

Дачыненьня паміж Вялікім Княствам Літоўскім і Жмудзьдзюрэдка калі былі добрымі й прыязнымі.

Жмудзь ня любіла сільнай і аўтарытатыўнай улады Вялікага Князя Вітаўта. Служылі яны, праўда Князю Кэйстуту, бацьку ВКЛ Вітаўта, але толькі фармальна „бяз сэрца": бо калі-б шчыра памагалі яму, то напэўна не ўдалося-б, так лёгка, Ягайлу перамагчы Кэйстута, свайго роднага дзядзьку.

Жмудзіны так моцна ня любілі Вітаўта, што ўжо аткрыта гаварылі: „Мы лепш хацелі-б належыць да Крыжакоў, як цярпець так паніжаючае падданства". (Хведар Нарбут, *Гісторыя Літоўскага Народу*, т.6, б.2).

Гэта было аднэй з прычынаў, што Вялікі Князь Вітаўт аж двойчы, дабравольна, аддаваў Жмудзь Крыжацкаму Ордэну: першы раз у 1384-м а другі – ў 1389-м г.

Сацыяльна-гаспадарскія праблемы ВКЛ былі аснаўнымі мерапрыемствамі нутраное палітыкі Вітаўта.

Каб збольшыць скарб сваёй дзяржавы, Вітаўт, у першую чаргу, праводзіць аграрную рэформу. На землях падпарадкаваных яму, праз утварэньне сільнай баярскай клясы (вольных сялянаў) і ўзмацаваньня мяшчанства, праз наданьня гарадом Магдэбурскага права. Адначасова з узростам сельска-гаспадарчай прадукцыі й прадукцыі рамесьніцтва рэарганізуе транспарт праз будову новых дарогаў і рэмонту існуючых. Будуе новыя масты, папраўляе старыя, будуе прыдарожныя аткрытыя равы, паглыбляе рэчышча сплаўных рэчкаў, будуе прыстані й склады для тавараў.

Меў два марскія парты: над Балтыцкім Морам Полонгэн і на Чорным моры Качубей (Сяньня Адэсса). Каля прыстані Качубей Вітаўт трымаў сільны й добра ўзброены вайсковы гарнізон.

Любіў гандаль. Таргаваў з усемі сваімі суседнімі краінамі, апрача Крыжацкага Ордэну, які вымагаў ад Вітаўта вялікія тарыфныя стаўкі.

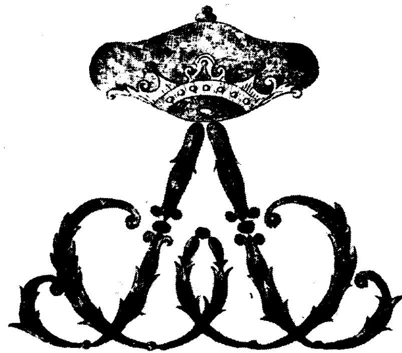
Войны Вялікага Князя Вітаўта

Усё сваё даўгое жыцьцё Вітаўт правёў у войнах. Літва ваевала з усімі сваімі суседзямі: з немцамі, татарамі й з Масквою. Вітаўт аж двойчы прабаваў парваць сувязь з Польшчаю (1429 і 1430 гадох), аднак з прычыны ягонай хваробы гэта яму не ўдалося, зьдзейсьніць.

У 1404 годзе Вітаўт далучае да Літвы Смаленск. Вядзе многа войнаў з Масквою й нямецкім Ордэнам. Двойчы разьбіў злучаныя маскоўскія вайсковыя сілы й двойчы здабыў Маскву.

У 1410-м годзе Вітаўт бярэ ўдзел у бітве пад Грунвальдам. Бітва з Крыжакамі была вырашана на карысьць Польшчы й Літвы, толькі дзякуючы моцным рэзэрвам, якія складаліся з Вітаўтавых Смаленскіх палкоў.

Бітва пад Ворсклаю, якую Вітаўт вёў з татарскім Ханам Тэмір-Кутлуям у 1399-м годзе, ня мела ўдачы. Па боку Вітаўта, побач з Літоўскамі войскамі, былі нямецкія й аддзелы татарскага Хана Таўтамышава. Вітаўт ня ведаў, што Хан Тэмір-Кутлуй меў прыхаваныя, досьць значныя, вайсковыя рэзэрвы, якія й вырашылі аканчальны вынік бітвы. Вядомы расейскі гісторык, Соло'ёў (т.1–5, б.1033), апісваючы бітву пад Ворсклаю кажа, што Хан Тэмір-Кутлуй спачатку не хацеў ваяваць з Літвою, але потым вырашыў прыняць вызаў і толькі таму, што дамовы пагадненьня, якія Вялікі Князь Літоўскі прадыктаваў Хану, былі вельмі цяжкія да выканальня. На запытаньне Хана Тэмір-Кутлуя, чаму Вітаўт хоча з ім біцца, Князь Вітаўт адказаў: „Бог пакарыў для мяне ўсе землі, пакарыся й Ты мне, будзь маім сынам, а я буду табе бацькам і плаці мне кожды год чынж, а калі ня хочаш, будзеш маім нявольнікам." Апрача гэтага Вітаўт вымагаў ад Хана, каб на татарскіх манетах было адбіта імя Літоўскага Князя Вітаўта. Сталася аднак іначай: бітва каля Ворсклы кончылаоя для Вітаўта паражэньнем.

Цыфра В.К.Л. Вітаўта на ваенным сьцягу

У справах рэлігійных Вітаўт быў толерантным. Ён прычыніўся да скліканьня Вялікага Праваслаўнага Сабору ў Навагрудку. На гэтым Саборы быў выбраны й пастаўлены на Мітрапаліта Літоўскай Праваслаўнай Аўтэкафальнай Царквы Рыгор Цамблак.

Вітаўт памёр у 1430 г. Пражыў 86 гадоў. Пахаваны ў Катэдральным Саборы ў Вільні.

– *Х. Булдык*

ВІЗЫТНАЯ КАРТКА

У царскай Расеі была спэцыяльная катэгорыя ўрадоўцаў, якія называліся цэнзарамі. Заданьнем царскае цэнзуры была дакладная праверка ўсіх рукапісаў, дасыланых да друку, каб ня было нічога крамольнага супраць цара, царквы, ураду й іншых установаў.

Вымаганьні царскіх цэнзараў былі вельмі суровыя. Гэты назоў для многіх, у тым ліку й для нас беларусаў, быў назовам прыкрым, які ў нас выклікаў вострыя пачуцьці нялюбові, злосьці й абурэньня да усёй царскай таталітарнай сыстэмы.

Сяньня ў СССР, так сама, ёсьць цэнзары. Гэта літэратурныя крытыкі. Яны знаходзяцца на ўтрыманьні дзяржавы.

Праца савецкіх цэнзараў палягае на вельмі дакладным цэнзураваньні, прэсы, літэратуры й іншых відаў друку. Савецкага крытыка зусім ня цікавіць аб'ектыўнасьць, справядлівасьць, безінтэрасоўнасьць; для яго крытэрыюм справядлівасьці – ёсьць „савецкая" праўда.

Ніжэй, спадзяюся, будзе пажаданым запазнацца з адным савецкім крытыкам-цэнзарам Сп. Юрэвічам, які на балонках савецкага часапісу *Маладосьць* ад 7 га ліпеня 1976 году зьмясьціў вельмі дзівосную рэцэнзыю пад назовам: „Візытная картка Беларусі", называючы гэтак Энцыклапедыю БССР.

У сваёй рэцэнзыі Юрэвіч піша, што энцыклапедыя дакладна падае нам усе этапы шматвяковай і шматпакутнай дарогі, якую прайшоў Беларускі народ і толькі рэвалюцыя 1917 году вызваліла яго зь цемры й галечы. З гэтага відаць, што Сп. Юрэвіч ня ведае беларускай гісторыі, ня ведае, што да часу, пакуль беларус называўся сваім уласным імям-літоўцам ён валодаў вялікай і слаўнай дзяржавай – Вялікім Княствам Літоўскім,

Беларусь сяньня ўваходзіць да Арганізацыі Злучаных Народаў, як сувэрэнная краіна, але ў запраўднасьці – ёсьць толькі савецкай калёніяй. Даўней маскоўскія самадзяржаўцы хацелі зьнішчыць ВКЛ, а калі пасьля даўгіх войнаў, здабылі літоўскія землі, то адразу зьмянілі назоў ВКЛ на Беларусь. ВКЛ перастала існаваць як незалежная дзяржава, а яе землі былі далучаны да Расейскай Імпэрыі пад назовам „Северо- Западный Край".

Пасьля рэвалюцыі 1917 году, Беларусь атрымала незалежнасьць, але не надоўга. На тэрыторыі Савецкай Беларусі сяньня пануе нячуваны тэрор. Беларус страціў зямлю, свабоду, рэлігію й родную мову. Вядзецца шалёная русыфікацыя беларускага народу, нават у дзіцячых садкох змушаюць дзяцей гаварыць па-расейску. У школах навука вядзецца па-расейску, а беларуская мова выкладаецца толькі як прадмет. Усе назовы пішуцца па-расейску. Сталіца Беларусі – гэта Мінск, а ня Менск.

Усе напісы на помніках пішуцца па-расейску, за выняткам помнікаў: Я. Купалы, Якуба Коласа, Ф. Скарыны, і помніка ў Хатыні. На тэрыторыі БССР ёсьць 28 вышэйшых школаў, але, у ўва ўсіх навука адбываецца па-расейску.

Есьць 14 дзяржаўных тэатраў, але толькі ў двух выступленьні адбываюцца па-беларуску. Рэшта тэатраў маюць расейскія назовы й расейскі рэпертуар.

У БССР толькі 17 калхозаў маюць назовы вядомых беларусаў, а рэшта маюць імёны камуністаў расейскіх і замежных.

Далей Юрэвіч піша, што нацыянальная палітыка Леніна ў БССР прычынілася да разьвіцьця беларускай культуры й навукі. З гэтай толькі нагоды, й, параўнаўча за кароткі час, можна было выдаць вялікую аб'ёмам і грунтоўную зьместам, унікальную Беларускую Энцыклапедыю.

А далей ён кажа, што гэтая энцыклапедыя павінна быць настольнай кнігай у кожнай беларускай хаце. Чаму Сп. Юрэвіч ня кажа, як менавіта, можна правесьці гэткі распадзел, калі тыраж Энцыклапедыі мaeць усяго 25000 экзэмпляраў, а беларусаў - гаспадароў ёсьць два міліёны.

Апрача гэтага, значная колькасьць экзэмпляраў БелСЭ высылаецца ў іншыя замежныя краіны для здабыцьця цьвёрдай валюты. Калі Сп. Юрэвіч кажа, што яму цяпер ведама, што Беларусь уваходзіла ў склад ВКЛ, дык гэта зусім няпраўда, бо аж да акупацыі Вялікага Князьства Літоўскага (1772 г.), войскамі Кацярыны Вялікай, Беларусь сама была дамінуючай часткай В.К.Л. Пасьля вуніі 1569 году й адыходу чатырох паўночных украінскіх ваяводзтваў да Кароны, Літва (Беларусь) з Аўкштотай-Жмудзьдзю застаецца, фактычна, ящчэ незалежнай дзяржавай з уласным войскам і з уласным „скарбам" аж да 1772 году.

У другім томе БелСЭ многа гаворыцца аб ахове здароў'я ў БССР, і пішацца, што ахова й абслугоўваньне хворых у Саветах пастаўлена куды лепш, як у капіталістычных краінах сьвету. Нам, аднак, добра ведама, што абслугоўваньне хворых, наадварот, пастаўлена блага; німа зусім некаторых лекаў, якія давозяцца з іншых краінаў. Шпіталі добра абсталяваны толькі ў больших гарадох, якія час-ад-часу паказваюцца турыстам.

Сп. Юрэвіч піша, што ўсе помнікі старажытнай беларускай культуры знаходзяцца пад апекай Ураду БССР Сп. Юрэвіч напэўна забыўся, што ахова гістарычных помнікаў БССР ёсьць абавязкавая толькі ад 1966 году. Але ад 1917 году, блізу на працягу паўстагодзьдзя, бясцэнныя скарбы беларускай культуры нішчыліся, а ў многіх выпадках– сьведама, савецкай Адміністрацыяй. А цяпер? Таксама, бо што засталося – не рэстаўруецца.

Рэцэнзыя Беларускай Савецкай Энцыклапедыі ёсьць неправідловай, неаб'ектыўнай іаднабокай.

Пры пісаньні Беларускай Савецкай Энцыклапедыі, вялікая колькасьць матар'ялаў з нашай гісторыі, з гісторыі права, з эканамічна-гаспадарчага, рэлігійнага, нацыянальна-палітычнага жыцьця й з гісторыі нацыянальна-грамадзкіх рухаў не знайшлі свайго адлюстраваньня ў Беларускай Савецкай Энцыклапедыі.

– *А. Наднёманскі*

Рэдакцыйная Калегія двумоўнай газэты „Беларускі ЧАС" ветліва просіць сваіх чытачоў урэгуляваць падпіску за бягучы 1978-ы год.

РЭДАКЦЫЯ

„АЙЦЫ" Б.С.С.Р. І ІХНЫ ЛЁС

А. КАЛУБОВІЧ

1.1.1979 г. у БССР будуць адзначаць 60-цігодзьдзе БССР. У сувязі з гэтым мы прапануем увазе нашых паважаных чытачоў нарыс А. Калубовіча „Айцы" БССР і іхны лёс". Нарыс, які мы пачынаем друкаваць ад гэтага № газэты, ставіць мэту высьвятліць, *як паўстала БССР і які лёс спаткаў ейных творцаў*, выясьніць праўдзівую гісторыю ў вадрозьненьне ад фальшывай, прапагандовай вэрсіі афіцыйнай савецкай гістарыяграфіі.

— Рэдакцыя

За „айцоў" БССР мы ўважаем беларусаў нацыянал-камуністых, якія, апынуўшыся паза межамі БНР (на савецкім боку лініі фронту), гуртаваліся ў свае нацыянальна-аўтаномныя беларускія сэкцыі РКП(б)[1] і ў Белнацкоме. Яны былі левымі беларускімі патрыётамі, каторыя шчыра верылі, што, апіраючыся на савецкую ўладу ў Расеі й камуністычную дактрыну, можна будзе адрадзіць беларускую дзяржаўнасьць — хутчэй і лепей, чымся на аснове іншых палітычных канцэпцыяў. Як сьведчаць факты й дакуманты, гэта *яны былі ініцыятарамі абвешчаньня БССР і першымі ейнымі будаўнікамі*[2].

1

Адсунем стрэлкі гадзіньніка назад і праэкзамінуем гісторыю паўстаньня БССР. Пачнем ад гісторыі Беларускіх сэкцыяў РКП(б) і Белнацкому.

Пачатак *Беларускім сэкцыям РКП(б)* дала левае крыло Петраградзкага (пераважна работніцкага, к.500 усіх сябров) і Гэльсінскага (матроскага Балтыцкага флёту, к.200 усіх сяброў) аддзелаў Беларускай Сацыялістычнай Грамады (БСГ), каторае, адкалоўшыся ад свае партыі, увосені 1917 г. засноўвае Беларускую СДРП. На чале новае партыі выбіраецца камітэт у складзе был. сябры ЦКБСГ А. Чарвякова, А. Усьціловіча, Сосны, Гурыновіча, Лаўрэцкага, Паляцка й Я. Лагуна[3]. У сьнежані 1917 г. БСДРП высылае дэлегатаў ад свае партыі (А. Чарвякоў[4], Я. Лагун, А. Усьціловіч, У. Скарынка, Сосна[5] й інш.) на 1-шы Ўсебеларускі Кангрэс у Менск[6]. Пасьля 7-га зьезду РСДРП(б) (сакавік 1918 г.), які перайменаваў сваю партыю ў РКП(б), БСДРП перайменоўваецца ў Беларускую сэкцыю РКП(б)[7]. Зь яе ініцыятывы ў верасьні-лістападзе 1918 г. такія-ж сэкцыі паўстаюць у Саратаве й Маскве, а за імі — і ў іншых беларускіх перасяленскіх і ўцякацкіх асяродках Расеі, а таксама й у самой Беларусі (Казань, Тамбоў, Казлоў, Менск, Невель)[8]. Дзеля ўплываў маскоўскай сэкцыі на арганізацыйнае жыцьцё іншых назавем пэрсанальны склад ейнага камітэту, выбранага 24.11. 1918 г.: З. Жылуновіч, П. Клыш, З. Чарнушэвіч, А. Чарвякоў, А. Дзедзя, І. Няцецкі, Я. Дыла, І. Мазур, У. Фальскі[9].

На прапазыцыю БСДРП, 7/20.1.1918 г. у Петраградзе склікаецца нарада прадстаўнікоў левых беларускіх арганізацыяў — БСДРП, Петраградзкага аддзелу БСГ, левых эсэраў і вайсковых групаў Кранштату й Фінляндыі. На гэтай нарадзе выбіраюцца кандыдаты ў г.зв. Беларускі Нацыянальны Камісарыят (Белнацком). У кіруючы склад Белнацкому выбраныя: А.Чарвякоў (БСДРП) — на становішча камісара, У. Скарынка (БСДРП) — ягонага заступніка й З. Жылуновіч (тады яшчэ БСГ) — сакратара. 31.1/13.2.1918 г. Белнацком із прапанаванымі кандыдатамі ў ягоны кіруючы склад зацьвярджаецца дэкрэтам СНК РСФСР як аддзел Народнага Камісарыяту ў нацыянальных справах РСФСР („Камісарыят у беларускіх справах", паводля тэрміналёгіі дэкрэту[10])[11], падобна такім-жа аддзелам (камісарыятам) для іншых народаў (палякоў, летувісаў, армянаў і г.д.), створаным з мэтаю кантралёваньня нацыянальных рухаў нерасейскіх народаў Расеі. Хутка па пераездзе СНК РСФСР і Белнацкому ў Маскву (кан. сакавіка 1918 г.) месца А. Чарвякова, змабілізаванага ў палітаддзел Чырвонай арміі, займаюць сьпярша левы эсэр зь Беларускага Абласнога Камітэту пры Ўсерасейскім Савеце сялянскіх дэпутатаў[12], тады выкліканы із Петраграду А. Усьціловіч, а ад 23.12.1918 г. — З. Жылуновіч[13].

Беларускія сэкцыі РКП(б) і Белнацком сваю актыўнасьць у падрыхтове абвешчаньня БССР (яны мелі ўжо прыклад — УССР, праклямаваную 25.12.1917 г.) разгортваюць у трох кірунках: у кірунку зьбіраньня сваіх сілаў і прапаганды сярод іх ідэі БССР, у кірунку інсьпірацыі падтрымкі ідэі БССР зьнізу й у кірунку плянаваньня абвешчаньня БССР і націску ў гэтай справе на маскоўскі бальшавіцкі цэнтар.

Падобна БСГ і эсэрам, яны, апрача беларускіх работнікаў Петраграду (пуцілаўцаў, абухоўцаў, артылерыйскага заводу й інш.[14]) ды маракоў Балтыцкага флёту, асаблівую ўвагу зварочваюць на сотні тысяч беларускіх уцекачоў 1-ай сусьветнай вайны й іхныя асяродкі ў РСФСР. Каб мець на іх больш уплыў, у сьнежані 1917 г. тады яшчэ як БСДРП рэвалюцыйным парадкам яны ліквідуюць Беларускі ўцякацкі камітэт у Петраградзе (Камітэт Беларускага таварыства арганізацыі дапамогі пацярпелым ад вайны), а, заміж яго, паклікаюць свой у складзе А. Чарвякова, А. Усьціловіча, Я. Лагуна, Сосны, З. Жылуновіча (БСГ)[15]. Ужо ад імя Белнацкому арганізуюць сетку сваіх эмісараў пры беларускіх уцякацкіх асяродках Калугі, Саратава, Тамбова й г.д., а ў Петраградзе й местах занятай РСФСР часткі БНР — у Смаленску, Віцебску, Воршы — закладаюць мясцовыя аддзелы Белнацкому[16].

1.3.1918 г. Белнацком пачаў выдаваць пад рэд. З. Жылуновіча ў Петраградзе (ад №6 — у Маскве) свой прэсавы орган — тыднёвую газэту „Дзяньніца" (ад №40 за 3.12.1918 г. — орган Белнацкому й маскоўскай Беларускай сэкцыі РКП(б)[17], а ад 19.7.1918 г. у Петраградзе пад рэд. А. Вазілы — двумоўны (беларуска-расейскі) часапіс „Чырвоны Шлях" (орган Петраградзкага аддзелу Белнацкому), у якіх сыстэматычна, з розных нагодаў, побач прапаганды супраць БНР, папулярызуецца ідэя БССР (у „Дзяньніцы" ужо ў №8 артыкул — „Беларусь як частка Савецкай Фэдэрацыйнай Рэспублікі"[18]).

У Петраградзе, Маскве й іншых перасяленскіх і ўцякацкіх асяродках РСФСР Белнацком адчыняе свае клюбы, бібліятэкі, школы, творыць розныя палітычныя й культурна-грамадзкія гурткі й таварыствы. Для падрыхтовы кіруючых кадраў арганізуе Вышэйшыя курсы беларусаведы ў Петраградзе, а ў Маскве — Беларускі Народны Унівэрсытэт, дзе для слухачоў (пераважна беларускіх настаўнікаў і культурна-асьветных працаўнікоў) праф. У. Пічэта, праф. З. Анучын, праф. М. Янчук, праф. А. Ясінскі, этнограф У. Дабравольскі, П. Растаргуеў, А. Канчар і інш. чытаюць курсы з геаграфіі, гісторыі, этнаграфіі й эканомікі Беларусі, беларускай мовы й літаратуры[19]. У кан. 1918 г. Белнацком выдае альманах „Зажынкі" з творамі Я. Купалы, Я. Коласа, Цёткі, А. Гаруна, У. Галубка, Х. Чарнышэвіча, а ў тым і сваіх супрацоўнікаў — Ц. Гартнага (З. Жылуновіча), Я. Нёманскага (Пятровіча) і Ф. Шантыра[20].

Падтрымка зьнізу ідэі БССР, інсьпіраваная Беларускімі сэкцыямі РКП(б) і Белнацкомам, выяўлялася галоўна ў прыняцьці адпаведных рэзалюцыяў беларускімі сходамі, канфэрэнцыямі й зьездамі. Рэзалюцыі гэтыя дзеля таго й маюць у розных варыянтах адну й тую-ж схему з трох тэзаў: няпрызнаньня пазафронтавай БНР і яе кіруючых органаў — Рады й Ураду БНР; дэклярацыі ў адданасьці савецкай уладзе й Расеі; супрацьстаўленьня БНР ідэі БССР (фэдэрацыі ці саюзу Беларусі з Расеяй) як спосабу вырашэньня права беларускага народу на нацыянальнае самавызначэньне. Першыя дзьве тэзы вымагаліся ад маскоўскага цэнтру, трэцяя дадавалася ад сябе.

„Адзіны беларускі народ ня можа й не павінен быць падзелены на часткі, ён павінен застацца цэлым; і яму павінна быць дадзена, як і іншым народам, права вызначыць сваю долю", — яшчэ нясьмела заяўляе рэзалюцыя беларусаў уцекачоў з Горадзеншчыны ў Казанскай губ. 23.4.1918 г.[21] „Няхай жыве Беларуская Фэдэрацыйная Савецкая Рэспубліка зь вялікай свабоднай працоўнай Расеяй!" — завяршаецца рэзалюцыя Каралеўскай валасьці Віцебскага пав. 14.5.1918 г.[22]

Такія-ж рэзалюцыі прымае скліканы Белнацкомам у Маскве 17–21.7.1918 г. Усерасейскі зьезд уцекачоў зь Беларусі: „Прэч незалежнасьць, накінутую немцамі з дапамогаю беларускіх паноў! Няхай жыве адзіная вольная работніцка-сялянская Беларусь у цесным братнім саюзе з Расейскай Савецкай Рэспублікай!" (рэзалюцыя ў пытаньні „Бягучы момант")[23] і „...прызнаючы, што Беларусь павінна ўвайсьці ў будучым у склад саюзу свабодных народаў на аснове аўтаномнасьці ў фэдэрацыі з Расейскай Савецкай Рэспублікай, Зьезд вызнае за канечнае, каб на будучай мірнай канфэрэнцыі народаў былі прадстаўнікі ад працоўнага беларускага народу для абароны ягоных інтарэсаў..." (рэзалюцыя ў пытаньні „Аб прадстаўніцтве Беларусі на будучай мірнай канфэрэнцыі народаў")[24].

23–24.8.1918 г. зьініцыятывы Петраградзкага аддзелу Белнацкому ў Петраградзе склікаецца „Першая канфэрэнцыя беларускіх савецкіх арганізацыяў і партыяў", у якой бяруць удзел прадстаўнікі ўсіх лякальных аддзелаў Белнацкому, маракоў Балтыцкага флёту, работнікаў Петраграду й Краншту, петраградзкай Беларускай сэкцыі РКП(б), сацыял-дэмакратаў інтэрнацыяналістых і эсэраў. Па абмеркаваньні дакладаў камісара Петраградзкага аддзелу Белнацкому Я. Лагуна на тэму „Палітычны стан Беларусі" й старшыні Беларускага Абласнога Камітэту пры Ўсерасейскім Савеце сялянскіх дэпутатаў эсэра А. Канчара на тэму „Чым павінна быць Беларусь" канфэрэнцыя „прыйшла да аднадушнае пастановы, што Беларусь павінна быць шырокааўтаномнай дзяржаўнай адзінкай, павінна... увайсьці ў вялікі фэдэрацыйны Расейскі Саюз раўнапраўным сябрам"[25].

Актыўнасьць беларускіх нацыянал-камуністых і іхных прыхільнікаў у кірунку да абвешчаньня БССР ад самага пачатку спаткалася з *маўклівым ці адкрытым супрацівам і няпрыхільнасьцю з боку маскоўскага бальшавіцкага цэнтру й усіх іншых кіруючых органаў РКП(б) і савецкай улады, якія ў нацыянальным пытаньні сталі на пазіцыях расейскага вялікадзяржаўнага шавінізму.*

19.7.1918 г. група дэлегатаў згадванага зьезду беларускіх уцекачоў у РСФСР на чале з камісарам Белнацкому А. Усьціловічам была прынятая Леніным. Дэлегацыя не пачула ад галавы РСФСР ніякіх запэўненьняў ці хоць-бы абяцанак у справе будучага ўладжаньня Беларусі, над чым так шмат дыскутаваў зьезд[26]. І гэта тымбалей дзіўна, калі ўзяць на ўвагу факт, што група левых эсэраў выступіла на зьезьдзе ў вабарону БНР і ейных кіруючых органаў[27], а зьезд у сваім прывітаньні ЦВК РСФСР „выказаў упэўненасьць, што...(ЦВК) пойдзе насустрач зьезду й дапаможа беларускаму народу ў вырашэньні ягоных надзённых патрэб і абароне ягоных інтарэсаў[28].

4.8.1918 г. беларусы работнікі Пуцілаўскага заводу ў Петраградзе на сваім сходзе прымаюць рэзалюцыю із дамаганьнем перайменаваць Заходнюю вобласьць (куды ўваходзіла Беларусь) у Беларускую й пастанаўляюць пасласць у гэтай справе ў Маскву, у СНК РСФСР, дэлегацыю із двух работнікаў заводу[29]. 13.8.1918 г. беларусы маракі Балтыцкага флёту ў Петраградзе прымаюць у тэй самай справе рэзалюцыю, адрасаваную ў СНК РСФСР. Паводля рэзалюцыі маракоў, „Саветам народных камісараў павінен быць выданы дэкрэт пра ўтварэньне Беларускай вобласьці...цэнтрам якое ў будучыні мусіць стацца Полацак — гэты старажытнейшы асяродак самастойнага дзяржаўнага жыцьця беларускага народу", а „часовым адміністрацыйным цэнтрам — Смаленск"[30]. Амаль аднačасна з гэтай ініцыятывай Белнацком падае ў Наркамнац РСФСР апрацаваны ім канкрэтны „Праект дэкрэту пра ўтварэньне Беларускай вобласьці" як часовай „аўтаномнай палітычнай адзінкі" ў складзе РСФСР і далучае да яго „Тлумачальную запіску". Белнацком просіць дэкрэтам СНК РСФСР зьліквідаваць Заходнюю вобласьць, якая „ў складзе Расейскай Савецкай Рэспублікі цяпер ня творыць нат асобнай вобласьці з нацыянальным назовам, афіцыйна мянуючыся „Заходняй"; ды распусьціць ейныя кіруючыя органы, „паўсталыя пры выпадковых акалічнасьцях із вайсковых арганізацыяў Заходняга фронту бяз удзелу свабоднага волявыяўленьня беларускага народу". Заміж іх, у межах этнаграфічнае карты Беларусі акад. Я. Карскага й „на правох самастойнасьці ў сваім дзяржаўным і палітычна-эканамічным жыцьці" мусіць быць створаная „Беларуская вобласьць". Як такая, падкрэсьліваецца ў „Запісцы", яна павінна існаваць толькі часова, „да скліканьня

Ўсебеларускага Ўстаноўчага Зьезду", каторы (на аснове арт.11 Канстытуцыі РСФСР) канчальна ўжыцьцёвіць права беларускага народу на самавызначэньне, пастанавіўшы пра будучы „дзяржаўны лад і кіраўніцтва Беларускае Нацыянальнае Рэспублікі". Да „Запіскі" былі прыкладзеныя копіі рэзалюцыяў зьезду ўцекачоў, работнікаў Пуцілаўскага заводу й маракоў Кранштату[31].

На ўсе гэтыя рэзалюцыі, праект і тлумачальную запіску, як і на ўсе іншыя справаздачы, інфармацыі й дакладныя запіскі Белнацкому ў Народны Камісарыят нацыянальных справаў РСФСР, ні з боку СНК РСФСР і ягонага старшыні Леніна, ні з боку наркома ў нацыянальных справах Сталіна ня было ніякага рэагаваньня ці адказу (прынамся іх няма ў дасюлешніх публікацыях дакумантаў, у чым Камуністычная партыя СССР была-б зацікаўленая).

Яшчэ большую няпрыхільнасьць да ўсяго беларускага выказваў Смаленскі абласны цэнтар і ягоны кіраўнік — старшыня Паўночна-Заходняга абласнога камітэту РКП(б) і Абласнога Выканаўчага Камітэту (Аблвыкамзаху) А. Мясьнікоў. Тут нат не пажадалі мець аддзелу Белнацкому й у пач. чэрвеня 1918 г. яго зьліквідавалі. Прэсавы орган гэтага цэнтру, газ. „Звьзда" (адным із рэдактароў якое быў А. Мясьнікоў) у вартыкуле „Самавызначэньне народаў і дыктатура пралетарыяту" (№ за 12.6.1918 г.) даў і тэарэтычнае ўгрунтаваньне такой сваёй пазіцыі. У вартыкуле сьцьвярджаецца, што ўсялякае патрабаваньне самавызначэньня народаў у Расеі ў інтарэсе буржуазіі. Адбудова нацыянальных дзяржаваў раней прыгнечаных народаў — зьява рэакцыйная. „Итак: лозунг самоопределения народов мы должны вычеркнуть из программы Советской России"[32]. Калі дэлегацыя Белнацкому на чале із Я. Лагуном прыехала ў Смаленск із прапазыцыяй перайменаваць Заходнюю вобласьць у Беларускую, то „пленум Заходняга Абласнога Камітэту РКП(б)... 13-га верасьня 1918 г. адкінуў прапанову Лагуна й перайменаваў Заходнюю вобласьць у Заходнюю камуну"[33]. Такая пазіцыя Смаленскага цэнтру выклікала ў верасьні-кастрычніку 1918 г. палеміку ў нацыянальным пытаньні паміж газэтамі „Дзяньніца" й „Зьвьзда"[34].

Таксама й Камуністычная партыя Беларусі й Летувы, што нелегальна існавала ў БНР і Летувіскай манархіі, у рэзалюцыі свае 1-ае канфэрэнцыі, скліканай Паўночна-Заходнім абласным камітэтам РКП(б) у Смаленску 8—11.8.1918 г., клясавае змаганьне супрацьпаставіла нацыянальна-вызвольнаму[35], а ейны 1-шы ўстаноўчы зьезд (1—3.10.1918 г., Вільня) самавызначэньне народаў прызнаў дробна-буржуазным лёзунгам[36].

Тым часам, у канцы верасьня — пачатку лістапада нямецкія войскі выпростваюць лінію фронту й пакідаюць Лепельскі й часткі Сеньненскага й Аршанскага паветаў, Магілёў і Шклоў. 3.11.1918 г. у Нямеччыне выбухае рэвалюцыя, і нямецкі ўрад змушаны адклікаць свае войскі з усходняга фронту, у выніку чаго савецкія войскі пачалі далей пасоўвацца на захад, займаючы тэрыторыю БНР.

Прыход расейскай камуністычнай улады ў Беларусь выклікаў масавыя антысавецкія забурэньні. Ужо ад вясны 1918 г. на землях, што знаходзіліся на савецкім баку, „былі раскрыты і ліквідаваны розныя контррэвалюцыйныя змовы і мяцяжы, арганізаваныя...эсэрамі, меншавікамі, буржуазнымі нацыяналістамі"[37]. Згодна із савецкімі крыніцамі, яны ўзьніклі ў Воршы, Сеньненскім, Віцебскім і Полацкім паветах Віцебскаи і Горацкім, Клімавіцкім, Чэрыкаўскім і Мсьціслаўскім паветах Магілёўскай губэрняў[38]. Найбольшыя зь іх — Аршанскае й Сеньненскае паўстаньні ў жнівені месяцы[39]. „У Воршы... мяцежнікі (да якіх далучыўся вайсковы гарнізон) разагналі мясцовы савет, іншыя савецкія ўстановы і два дні ўтрымлівалі ўладу ў горадзе"[40]. „У Сеньненскім павеце... (паўстанцы) на чале з Закрэўскім і Прышчэпавым[41] часова захапілі ўладу"[42]. На падаўленьне паўстаньня, галоўнай сілай якога быў 2-гі полк 2-ой Смаленскай дывізіі[43], былі кінутыя „атрады Віцебскага губЧК і латыскага палка"[44].

Яшчэ большыя забурэньні ўзьняліся ад маманэту, калі сьледам за адыходам немцаў Чырвоная армія пачала рухацца далей на захад. Тады „па некаторых паветах Заходняй вобласьці працацілася хваля мяцяжоў. (Паўстаўшыя) разганялі выканкомы, нападалі на ваенныя камісарыяты... спрабавалі ўводзіць свае парадкі. Воласьці і паветы, ахопленыя выступленьнямі, аб'яўляліся на ваенным становішчы"[45].

11-га лістапада паўстаў Вяліскі павет. На 7-мы дзень змаганьня, пасьля разьбіцьця 3,000-га паўстанчага злучэньня ў Сямічоўскім лесе пад Вяліжам і коннага паўстанчага аддзелу ў самім Вяліжы, паўстаньне было перамоканае. Паводля прысудаў Выязной тройкі Віцебскага губЧК, Рэўтрыбуналу 15-ай арміі й штабу ЭКО[46], на Пакроўскім полі за Вяліжам колькі дзён і ночаў расстрэльваліся паўстанцы[47]. Калі 10-цігадовага сына аднаго із кіраўнікоў паўстаньня ЧК змусіла капаць магілу для бацькі, бацька, дыякан Ільлінскай царквы ў Вяліжы, Ціхан Абрадзін, спазіраючы на сына й чакаючы расстрэлу, сьпяваў над сваёй магілай пахавальныя песьнясьпевы[48].

27-га лістапада 1918 г. смаленская газэта „Западная Коммуна"[49] паведамляла, што „ад 11 да 17 блізу ўся Віцебская губэрня была ахоплена контррэвалюцыйным паўстаньнем, каторае выбухла ў Вяліскім павеце й перакінулася ў іншыя месцы... У Гарадоцкім павеце паўстаньне ўжо канчальна здушанае. У іншых паветах ліквідуецца"[50]. У паўночнай частцы Полацкага павету (дзе паўстанцы захапілі Расоны) „разазбраеньне працягваецца, адабрана каля 1,500 стрэльбаў"[51].

---

1) Расейская Камуністычная партыя (бальшавікоў), цяпер пераназваная ў КПСС.
2) Тут і ўсюды падкрэсьленьне нашае.
3) Ф. Турук. Белорусское движение, Москва, 1921 г., б.42.
4) М. Краўцоў. 20 гадоў назад — час. „Шлях Моладзі", Вільня, 1938 г., №4/120, б.4.
5) З. Жылуновіч. Беларускія сэкцыі РКП(б) і стварэньне Беларускай Савецкай Рэспублікі — час. „Полымя", Менск, 1928 г., №10, б.77.
6) Турук, б.33.
7) Беларуская Савецкая Энцыклапэдыя (БелСЭ), Мінск, т.2, 1970 г., бб.229—231.
8) Жылуновіч, б.81; БелСЭ, т.2, б.260.
9) БелСЭ, там-жа.
10) Упяршыню дэкрэт апублікаваны ў „Газете Рабочего и Крестьянского Правительства", №24 за 2/15.2.1918 г.
11) Турук, бб.42—43; Жылуновіч, б.78.
12) В. Круталевич. Организация й деятельность Белорусского национального комиссарията (1918—1919 гг.)" — час. „История СССР", 1963, №6, б.118. Прозьвішча ягонае ні тут, ні ў іншых ведамых публікацыях не называецца.
13) Жылуновіч, бб.79—84,91.
14) Турук, б.42.
15) Там-жа, б.43; БелСЭ, т.2, б.230.
16) Турук, там-жа; БелСЭ, т.2, б.243.
17) Тут із пісьменьнікаў друкуюцца Ц. Гартны, А. Гурло, М. Гарэцкі, пачынаючыя Я. Нёманскі, П. Каравайчык і інш.
18) БелСЭ, т.4, 1971 г., б.221.
19) Турук, б.43; Жылуновіч, б.79; БелСЭ, т.2, бб.242—243.
20) Турук, б.43; Гісторыя беларускай савецкай літаратуры, АН БССР, т.1, Мінск, 1965 г., б.559.
21) Документы й материалы по истории Белоруссии, АН БССР, т.IV, Минск, 1954 г., б.391.
22) Там-жа, б.403.
23) час. „Чырвоны шлях", №3-4 за 25.8.1918 г., б.26.
24) Там-жа, б.28.
25) Там-жа, №5—6 за 13.10.1918 г., б.8.
26) Полымя, 1971 г., №5, б.149 (поўная справаздача спатканьня — у „Дзяньніца", №21 за 26.8. 1918 г.).
27) Круталевич, там-жа, б.122.
28) Полымя, там-жа, б.148.
29) Чырвоны шлях, №3-4 за 25.8.1918 г., бб.25-26.
30) Там-жа, б.25.
31) Там-жа, бб.30—31.
32) В. Круталевіч. Пасля абвяшчэньня рэспублікі — Полымя, 1966 г., №9, бб.129—130.
33) Е. С. Канчер. Белорусский вопрос, Петроград, 1919 г., б.98.
34) В. Круталевіч. На імя Леніна — Полымя, 1965 г., №4, б.104.
35) КП(б)Б у рэзалюцыях (1903—1921 гг.), ч.1, Менск, 1934 г., б.92.
36) Там-жа, б.110.
37) С. Азараў, Н. Каменская. На варце заваёў Кастрычніка — Полымя, 1967,г., №12, б.224.
38) БелСЭ, т.12, 1975 г., б.138; Гісторыя БССР, АН БССР, т.3, Мінск, 1973 г., б.103.
39) БелСЭ, т.10, 1974 г., б.496; Гісторыя БССР, т.3, б.111.
40) Гісторыя БССР, т.3, б.103.
41) Пазьнейшы (у 1925—29 гг.) нарком земляробства БССР.
42) С. Азараў, Н. Каменская, там-жа.
43) Гісторыя БССР, там-жа.
44) С. Азараў, Н. Каменская, там-жа.
45) В. Круталевіч. Ля вытокаў — Полымя, 1969 г., №8, б.167
46) Экспедиционно- карательный отдел.
47) Ю. Віцьбіч. Сорак год таму паўсталі Вяліжане — газ. „Бацькаўшчына", Мюнхэн, 1958 г., №49/50 (436/437).
48) „Со святыми упокой" („Синодик" ахвяраў бальшавізму 1917-22 гг., уложаны ў СССР „для келейного и храмового молитвенного поминовения", экзэмпляр якога ў 1975—76 гг. трапіў на Захад і апублікаваны — „Религия и атеизм в СССР. Ежемесячный обзор", Мюнхен, Октябрь 1976, б.5.
49) №278 (перадрук: Комитеты бедноты Белоруссии. Сборник документов и материалов, АН БССР, Минск, 1958 г., б.146, №119).
50) Там-жа.
51) Там-жа.

Новыя Весткі аб Камуністычнай Цэнзуры ў Польшчы

Нядаўна на захад прыбыў уцякач з камуністычнай Польшчы, бышы ўрадовец Цэнтральнага Польскага Камітэту Кантролі Прэсы й Выдавецтва. Яму ўдалося вывезьці з сабою шмат дакумэнтаў у справе цэнзуры.

Ніжэй падаюцца кароткія выняткі, узятыя з „рэкамендацыяў" для польскіх цэнзараў:

— „Рэлігійная крытыка розных веравызнаньняў у сацыялістычных краінах не дазваляецца."

— „Друкаваньне неафіцыйных, або нелегальна атрыманых інфармацыяў у справе куплі збожжа за граніцай не пазваляецца."

— „Абсалютна забаронена друкаваць весткі аб прадажы мяса Савецкаму Саюзу."

— „Недазваляецца друкаваць весткі аб магчымасьцях эміграцыі з Польшчы да Амэрыкі й аб тых грамадзянах, якія злажылі заявы да амэрыканскай амбасады аб атрыманьні візы. Усе агалошаньні або паведамленьні, якія выдасьць амэрыканская амбасада ў гэтай справе ня могуць друкавацца."

— „Наступнымі правіламі трэба карыстацца ў справе інфармацыяў аб сьмерці польскіх афіцэраў у Катыні: 1) Усякія спробы абвінавачаньня Масквы не павінны быць прапушчаны цэнзарам. 2) Такія выражэньні, як „растрэляны немцамі ў Катыні," „памерлі ў Катыні," або „загінулі ў Катыні" могуць друкавацца толькі ў навуковых працах."

Цэнзура ў Польшчы, так як і ў цэлай Усходняй Эўропе, кантралюе кожную форму камунікацыі, уключаючы: газэты, кніжкі, радыё, асабістыя агалошаньні, ганаровыя адзначэньні й нават царкоўныя песьні, размножаныя ратапарам, для парафіянаў. Калі цэнзар знойдзе „абразьлівыя" выражэньні ці то ў лісьце да рэдактара, ці ў пасланьні Папы Рымскага, ён мае права зьмяніць іх, або зусім выкінуць з друку.

Зразумела, што ў такой таталітарнай краіне як Польшча, моцная цэнзура патрэбная для ўтрыманьня камуністычнага ўраду Герыка, ня ў меньшым стопні, чымся савецкія танкі.

Прэзыдэнт Джымі Картэр напэўна гэта ведае. Але падчас сваёй візыты ў Польшчу, Картэр вырашыў публічна ігнараваць рэальнасьць цэнзуры, што напэўна задаволіла Герыка, таксама як Картэравы словы што ён і польскі дыктатар „сталіся блізкімі прыяцелямі."

З гэтага ўсяго ёсьць адзін выснаў: калі Палякі прачытаюць словы Картэра ў сваёй прэсе, яны могуць падумаць, што гэта словы не Картэра, а камуністычных цэнзараў.

— National Review, Jan. 1978

ПЁТРА КРЭЧЭЎСКІ

50 ГАДОЎ АД СЬМЕРЦІ ПРЭЗЫДЭНТА РАДЫ Б.Н.Р.

М. Гарошка

Пётра Крэчэўскі, Прэзыдэнт РАДЫ БНР памёр у Празе Чэскай 8-га сакавіка 1928-га г. Усё сваё кароткае жыцьцё правёў у змаганьні за лепшую долю свайго народу. Сацыяльна-палітычныя й вызваленьчыя ідэі былі галоўным зьместам ягонага жыцьця.

На долю Крэчэўскага выпала найбольш ганаровая, але й найбольш цяжкая роля, ўтрыманьня незалежніцка-вызваленьчай ідэі за межамі сваёй Бацькаўшчыны.

У 1922-м годзе БНР, на балонках свайго новага часапісу „Беларускі Сьцяг" у нумары першым пісала: „Хоць і на чужыне, хоць і з малымі сіламі, хоць і без адпаведных коштаў, але БНР падыйме „Беларускі Сьцяг" як эмблему нацыянальнай моцы, эмблему еднаньня й веры ў добрую будучыню."

Як відаць, з далучанай ніжэй рэзалюцыі-паведамленьня ў справе Палітычнай Канфэрэнцыі ў Празе 25–30 верасьня 1921 г., БНР патрапіла задзіночыць усе існуючыя, тагды, партыі й арганізацыі пад кіраўніцтвам БНР і яе Прэзыдыума на чале з П. Крэчэўскім.

Апрача гэтага, Крэчэўскаму трэба заўдзячыць, што Рада БНР не занепала, утрымалася й зарганізавала свой новы цэнтар за межамі роднай Беларусі – „Замежную Беларусь". Крэчэўскаму ўдалося атрымаць ад Чэскага Ўраду стыпэндыі, больш як для 200 студэнтаў. З чэскіх высокіх школаў выйшла многа выдатных спэцыялістаў, інжынераў, дактароў навукаў і прафэсароў. Прамаўляючы да студэнтаў, Крэчэўскі казаў: „Веда – гэта найбольш дынамічная сіла ў народзе й наймацнейшая бронь, якая абароніць нас ад ворагаў нашых."

Рамантызм для Крэчэўскага быў аднэй з найважнейшых функцый ягонай палітычнай і нацыянальнай працы. Рамантызм, як ведама, паўстаў як рэакцыя, супраць рацыяналізму й клясыцызму. У палітыцы, рамантыкі хацелі бачыць вольнага й свабоднага чалавека, узгадованага у поўні сваіх традыцый; нацыяналізм рамантыкі ўважалі, як неабходны элемэнт грамадзкага й дзяржаўнага ўзгадаваньня народу.

У бюлетэні БНР, 1926 г., №1, 19 студзеня, Крэчэўскі пісаў: „Рамантызм ідэі творыць рэальнасьць, а не наадварот. Рэальнасьць падпарадкоўвае слабейшых(!), а моцны духам рамантызм змагаецца й накрэсьлівае новыя шляхі будучыні. Не апраўдаўшыя народнага даверу, рэалісты адыйшлі ў старану, ці перайшлі ў варожы стан, а цьвёрды рамантызм ідэі незалежнасьці ці яе дзяржаўных установаў, жывець далей і будзе жыць пака жывець сама ідэя."

І запраўды, яшчэ ніколі ў гісторыі пытаньне свабоды чалавека не ставілася так шырака як у пэрыяд рамантызму. І нашае беларускае пытаньне, першы раз у гісторыі, пасьля 1772–1775 г., хоць і на чужыне, ставіцца на парадак дзенны сусьветнай палітыкі, становіцца пытаньнем міжнацыянальным. Праўда, што нашая ідэя сувэрэннай беларускай дзяржавы не зрэалізавалася, ня сталася цэнтральным пытаньнем на форум Версальскай Дамовы, але яна застаецца й да сяньняшняга дня справай актуальнай на павесцы „не разьвязаных яшчэ пытаньняў."

„Непераможнае жаданьне вытрымаць, не паддацца, а перамагчы павінна быць воляю й абавязкам каждага беларуса," гаварыў П. Крэчэўскі.

Палітычная Канфэрэнцыя ў Празе 25–30 верасьня 1921 г.

Скліканая Беларускім Нацыянальным Саюзам, Беларуская Нацыянальна-Палітычная Канфэрэнцыя ў Празе, закончыла сваю працу 30-га верасьня, выносячы шэраг рэзалюцыяў па ўзьнятых канфэрэнцыяй пытаньнях.

На зьезьдзе была асягнута поўная згода на грунце вынесеных рэзалюцыяў адносна задзіночаньня ўсех нацыянальна-палітычных сілаў навокал Краду БНР для дзяржаўнага будаўніцтва Беларусі.

На Канфэрэнцыю ў Прагу прыбылі прадстаўнікі ад нацыянальных і палітычных арганізацыяў з пад усіх акупацыяў Беларусі. Усяго было 37 дэлегатаў. На Канфэрэнцыі прысутнічалі наступныя партыі: Беларуская Партыя Сацыялістаў- Рэвалюцыянераў – 18, Беларуская Партыя Сацыялістаў-Федэралістаў – 6, Народных Сацыялістаў – 5, Сацыял-Дэмакратаў – 3, Безпартыйных – 5, Дэлегаты прывезьлі мандаты ад 42-х Беларускіх нацыянальных і палітычных арганізацыяў.

Паведамленьне Прэзыдыуму Беларуска–Нацыянальнай Палітычнай Канфэрэнцыі ў Празе

Прэзыдыум Беларуска-Нацыянальнай Канфэрэнцыі ў Празе на падставе рэзалюцыяў, якія выказалі волю ўсіх беларускіх партыяў і арганізацыяў, аб'вешчае, што адзіным правамоцным законадаўчым органам на тэрыторыі Беларусі ёсьць Рада Беларускай Народнай Рэспублікі й яе Прэзыдыум на чале з П. Крэчэўскім.

ЗАПРОСІНЫ

У нядзелю, 12-га сакавіка сёлета, Сястрыцтва Парафіі Катэдральнага Сабору Св. Кірылы Тураўскага ў Брукліне арганізуе абед (бліны), з нагоды сырапуснай нядзелі (перадвялікапоснай), на які, мае гонар, прасіць усех беларусаў ды іхных знаёмых. Абед распачнецца адразу па заканчэньні Божай Службы, якую ачоліць Прат. а. Васіль у саслужэньні а. Расьціслава.

Прат. Васіль Кэндыш
А. Др. Расьціслаў Войтэнка
Сястрыцтва Парафіі

RECENT BOOKS

A HISTORY OF BYELORUSSIAN LITERATURE FROM ITS ORIGINS TO THE PRESENT
By Arnold B. McMillin

Volume 6 of *Bausteine zur Geschichte der Literatur bei den Slawen* (Foundations of the History of Slavic Literature) edited by Hans-Bernd Harder and Hans Rothe. W. Schmitz Verlag, Gissen, 1977, 447 pp.

A history of Byelorussian literature from the 12-th century to the present by a well known Slavicist, Prof. Arnold B. McMillin of the University of Liverpool. Although the eight century time span covered by the work is compressed to 447 pages, it is hoped that the book will help fill the need of the English reader's interest in the neglected study of Byelorussian literature in the West.

„Мая Карэспандэнцыя з Чытачамі й Крытыкамі"

Зьмешчамы ніжэй ліст св. памяці Др. Янкі Станкевіча, ўзяты з артыкулу „Мая Карэспандэнцыя з Чытачамі й Крытыкамі" вядомага пісьменьніка Ўладзімера Глыбіннага.

– *Рэдакцыя*

„Дарагі Доктар!

З кнігай Вашэцявай, каб яе запакаваць і занесьці здаць на пошту, я страціў ня меньш гадзіны. Палічы, Ваша, колькі гэта я страціў подле таго, што сам зарабляеш і дадай кошт пошты.

Кніга Вашэцява можа й каштоўная, але мне ані непатрэбная. Ня маеш, Ваша, сумленьня забіраць у мяне час, у людзіны хоць ужо сем год не зарабляючай, але цяжка шточасна працуючай дзеля свайго народу. Я ня маю магчымасьці купляць найпатрабнейшых сабе кнігаў у сваёй адумысловасьці."

Я колькі разоў перачытываў гэтыя словы звароту й кажны раз адчуваў асаблівае задаваленьне. Яно мне прыносіць асалоду як узор самабытнае арыгінальнае мовы, дарма, што ейным носьбітам у чыстым выглядзе зьяўляецца магчыма адзінкавы чалавек у эміграцыі. Гэтая моўная жамчужына прыгадвае мне пэрлы старабеларускай гаворкі, на якой некалі скрозь гаварыла шляхта й баярства, і ўзоры якой захаваліся ў некаторых дакумэнтах старадаўных дзяржаўных актаў і ў літаратуры 16–18 вякоў. А ў дзяцінстве мне пашэнціла было чуць нешта падобнае ад старога гаспадара дому, у якім мы жылі ў Менску. Нам, больш-меньш зрусыфікаваным параўнаўча з ім, ягоная мова тады выдавалася дзіўнай і нават сьмешнай. Адно цяпер, на захадзе жыцьця свайго, мы ў думках вяртаемся да чутага ў дзяцінстве й пачынаем інача й цаніць. Такім зьняважаным многімі няпрыхільнікамі, але ўпорыстым і наважаным жыве й дзеіць сярод нас носьбіт гэтае багатае адменамі й апрычонымі асаблівасьцямі, нацыянальным калярытам мовы. Дарма, што ня ўсё ў ёй надаецца да перайманьня, але пры крытычным падыходзе многія выразы, звароты й лексыка гэтак і просяцца да перайманьня пісьменьнікамі й увядзеньня іх у мастацкія творы, як і ў штодзённую гаворку, каб зрабіць яе больш нацыянальна-самабытнай і каляровай, непадобнай да мовы нашых суседзяў.

– *Уладзімер Глыбінны*

На Ўкраінскім Сьвяце ў Дэтроіце

У нядзелю, 22 студзеня 1978 году, Украінцы мэтраполіі Дэтройту адзначылі сьвяточнай акадэміяй 60-годзьдзе Украінскай Нацыянальнай Рэвалюцыі й аднаўленьня сваёй дзяржавы.

Традыцыйна, як штогоду, беларуская дэлегацыя ўшанавала сваёю прысутнасьцяй гэтую слаўную урачыстасьць.

Цікава аднак, што ў гэтым годзе толькі беларускі прадстаўнік быў прывітаны на Акадэміі й ніхто больш з суседніх, ці паняволяных народаў.

Найбольшай атракцыяй на гэтай Акадэміі, была прысутнасьць і прамова чатырох-зоркавага гэнэрала Сэма Яскілкі, заступніка камандзера амэрыканскай марской пяхоты (U.S. Marine Corp.), з паходжаньня Украінца, а таксама вельмі зьмястоўная й цікавая прамова Міколы Плавюка, Заступніка Прэзыдэнта СКВУ.

Прысутны Камандзер Беларускіх Вэтэранаў на чужыне, Гэнэрал Др. Ю. Сажыц, пазнаёміўся з Гэнэралам Яскілкам, злажыў яму камплімэнт за вельмі шчырую, простую й цікавую жаўнерскую прамову, а таксама выказаў задаваленьне ад Беларусаў, што з братняга нам украінскага народу, вышаў вялікі камандзер і герой З.Ш.А.

Лісты да Рэдакцыі

Вельмі Паважаны Спадар Рэдактар!

Не адмоўце зьмясьціць на балонках газэты *ЧАС* наступнае:

Кангрэс БАЗА, калі яго наагул можна назваць Кангрэсам, што адбыўся 3-га верасьня 1977 году ў Клывэлэнд, пакінуў па сабе вельмі дрэннае ўражаньне. У сувязі з гэтым, лічу патрэбным, выказаць свае думкі аб гэтым „Кангрэсе".

Кангрэс, як нам ведама, склікаецца раз на два гады для вырашэньня й прыняцьця найважнейшых арганізацыйных і фінансавых справаў, уключаючы сюды й бюджэт газэты *Беларус* і многа іншых. Гэткія з'езды называюцца дэлегацкімі або Кангрэсамі. Кангрэс выбірае новую Галоўную Управу, уносіць да разгляду новыя праекты, калі яны не пярэчаць статуту й канстытуцыі Арганізацыі, а калі пярэчаць законам БАЗА, то ўсё роўна, хоць і прынятыя Кангрэсам, то гэткія пастановы ня маюць праўнага абаснаваньня.

Апошні, 17-ы Кангрэс, трэба сказаць, што гэта быў Кангрэс без дэлегатаў, а *без дэлегатаў ня можа быць выбараў і ня можа быць перавыбараў.*

Інж. Я. Бруцкі

Dear Dr. Horoshko:

I enjoy reading "The Byelorussian Times" because it provides me with Byelorussian news events, Byelorussian history and culture, of which we all should be very proud of.

So that I could continue to receive this wonderful and interesting paper, I have enclosed my new address and a check for my subscription.

Thank you all who have made this paper "The Byelorussian Times" possible.

Sincerely yours,
Eugene Kazan